DE

MOSIS ET STRABON

ADVERSV

IO. TOLA

COMMENTA

QVA

VIRO CLARI

CHRISTIANO V

THALEMA

SVMMOS IN PHILOSO

GRATVLATVR

QVAE SVB PRAI

VIRI SVMME VEN

IO. CHRISTIANI H

S. S. TH. D. EIVSDEMQVE PROF. P

COLLEGIAT. ET ALVMN.

COLLIGITV

ΦΙΛΟΣΥΖΗΤΟΥΝΤΩ

INTERPRET

CHRISTIANO GOTT

CHEMNICENSI M

LIPSI

EX OFFICINA LANG

DE

ABONIS CONSENSV

VERSVS

LANDVM

ENTATIO

QVA

CLARISSIMO

O WILHELMO

EMANNO

LOSOPHIA HONORES

ATVLATVR

VB PRAESIDIO

ME VENERABILIS

NI HEBENSTREITII

PROF. PVBL. MAI. PP. COLLEGII

' ALVMN. REG. EPHORI

LLIGITVR

ΟΥΝΤΩΝ SOCIETAS

'ERPRETE

GOTTHELF HAVKIO

IICENSI MISN.

P S I A E

LANGENHEMIANA.

Videris, *VIR CLARISSIME*, ſtatim ab illo tempore, quo primum aliquid ſapere et a vulgi opinionibus diſſentire coepiſti, ſemper ita iudicaſſe, multo eſſe optabilius, multoque praeſtantius, virtutem et doctrinam ipſam conſequi, quam ornamenta earum; propterea quod *TV* et eximiis doctrinis, et aliis rebus egregiis inſtructus, Summos *TIBI* honores aſſumendos adhuc non putares. Maxime quidem haec *TVA* ſingularis modeſtia laudanda; maiori tamen laetitia dignus hic dies, quo ea ipſa modeſtia factum eſt, vt ſummos Philoſophiae honores acceperis. Quocirca non equidem magis, quia *TE* merito ornant iucunda diligentiae praemia, quam quia diu propter doctrinam, quae in *TE* eſt, eximiam, et ſummam humanitatem in eo fuiſti, vt iis honoribus

auide ab aliis saepissime petitis dignissimus esses, et mihi, et omnibus, quibus TE nosse contigit, laetandum intelligo. Nec vero TVAM humanitatem, doctrinamque pereximiam admirari et efferre laudibus, quanquam nullius praeconio augeri possit, vnquam desinam. Cum vero iure de TVA dignitatis accessione, HVMANISSIME THALEMANNE, encomia eximia decantantur, Societas etiam nostra, quod, cuius doctrinam priuatim adhuc coluit atque mirata est, nunc publica admiratione et honore exceptum videat, maximopere sibi gratulatur, et nihil magis optat, nisi vt noui TVI honores maiorum et felicitatum et honorum laeti praenuntii sint. Mihi autem, qui Societatis interpres factus sum, imprimis gratulor, et arrepta ambabus manibus occasione, TIBI mei animi rationem declа-

clarandi, nescio, an quidquam vnquam fecerim lubentius. Dici vix potest, quantum praecipue ad meum de TE iudicium TVA ratione disputandi in nostra Societate cognita, quantum etiam ad amorem accesserit. Vidi enim, mihi credas, vt in tabula pictam atque expressam ingenii doctrinaeque TVAE praestantissimam imaginem, quam intuens, amore TVI incredibili sum incensus, sic vt sane ardentius nihil esse possit. In isto vero, hoc des amori in TE meo, ad laudem cursu, quem inchoasti, perge. Viam iniuisti directam, quae ad immortalitatem feret. Quocirca Patriae TVAE, quam scientiae TVAE gloria nobilitat, gratulor. De tali filio optimis Parentibus quoque, qui omnium spem de se non modo impleuit, verum etiam paene superauit, gratulor. Numen summum faxit, vt diu

 feli-

feliciterque viuas, et vt TIBI honores, quibus hodie ornatus es, feliciſſimi eueniant. Ego quidem TIBI, VIR CLARISSIME, TVISque virtutibus, quas omnes ex merito laudant, vtinam multi imitari vellent, ea, quae debeo, officia praeſtabo. Commentatiunculam autem hancce, TIBI hac occaſione oblatam, beneuole accipias, et omnes eos, a quibus proficiſcitur, amare nunquam deſinas, rogo. Dabam Lipſiae cIↄ Iↄ ccL. Die XII. Febr.

DE

DE
MOSIS ET STRABONIS CONSENSV
ADVERSVS *
IO. TOLANDVM

Non eſt, cur quis ſtatim, conſiderata huius Commentatiunculae inſcriptione, iudicet, me opus quoddam, quo omnino ſuperſedere potuiſſem, ſuſcepiſſe, quippe vindicias SS. aduerſus IO. TOLANDVM ſcribentem, cum non deſint alii, qui plurima iamiam aduerſus eum diſputauerint, et ab eius calumniis litteras ſacras vindicauerint. Scio ſane, Viros Doctiſſimos quosdam aduerſus eum diſputaſſe, eiusque ſententias refutaſſe, ſed ſpero, fore, vt quisque aequitati conſulat et legat antea, quare praecipue id adgreſſus ſim, et quid praeſertim in hacce Commentatiuncula egerim. Eſt autem hoc. Moſes, verus Pentateuchi auctor, cum vellet regionis Hebraeae conditionem enarrare, illamque deſcribere; (quam deſcriptionem etiam quam plurimis locis manifeſtauit, quae deinde paullo diligentius adducemus, et illum, quem praecipue ad noſtram rem elegimus, maiori cum

cura

cura explicabimus:) semper id pro veritate rei agit, vt eam regionem fertilissimam et felicissimam nominet. Ex hac vero Cananaeae descriptione, a Mose multis locis declarata, putat TOLANDVS non modo posse satis luculenter probari, Mosem nequaquam Pentateuchi auctorem fuisse, sed ipsum etiam, qui illum scripserit, fuisse impiissimum et mendacissimum hominem. In confirmanda vero hac sua sententia non sane vtitur argumentis nullius momenti, sed prouocat ad fide dignissimum, Strabonis nempe, testimonium, qui, fuisse lapidosam et sterilem regionem, maxime confirmat; de quo loco similiter deinde videbimus. In refellenda igitur atque reprobanda sententia TOLANDI Viri doctissimi operam suam collocantes, si quis viderit, qua ratione disputandi vsi sint, semper eos deprehendet sic, vt ostendere conentur, TOLANDVM, in accusando auctore Pentateuchi, nullo modo prouocare posse ad Strabonis testimonium, quoniam, illum non esse talem Scriptorem, cui omnino fides habenda sit, existimant; sed eum aeque, vt in aliis locis, quorum magnum numerum in promtu habent, etiam in hac re describenda veritatis rationem non habuisse; et propterea testimonium Strabonis sic recusant, quasi de hac quidem re nullus in illo locus inueniretur, vbi verum dixisset. Quod etiam omnes profecto fecerunt, quos modo aduersus TOLANDVM disputantes vidi. Ego vero primum fateor, me non statim cognouisse, cum ista legissem, Strabonem leuitatis posse accusari; deinde vero me puto habere, quae ad propositas quaestiones non improbabiliter responderi possint. In hac itaque Commentatiuncula agam id, vt demonstrem, descriptionem Mosaicam regionis Hebraeae firmissimo veritatis fundamento niti: Strabonis autem simul optime stare posse; nam legitima et congrua conciliatione horum duorum locorum adhibita, optime hi Scriptores consentient. TOLANDVS vero, hoc suae sententiae firmissimo fundamento erepto, nil omnino in hoc loco inueniet, quo auctoritatem

sacra-

ſacrarum litterarum oppugnare, et Moſen fraudis accuſare poſſit. Quod ſi fecerimus, apparebit, nos non modo aduerſus TOLANDVM diſputaſſe, ſed etiam praeter Sacrae Scripturae auctoritatem Strabonis fidem defendiſſe.

Accedimus igitur aliis locis quibusdam antea adductis, quae fertilitatem regionis aeque declarant, ad illum locum rite explicandum et interpretandum, qui Exod. III. 8. continetur. Si ſacras paginas inſpicimus, primum, illam terram, cuius poſſeſſio iam Abrahamo promiſſa erat, Deut. III. 25. ארץ טובה, terram bonam; Ierem. III. 19. ארץ חמדה, terram deſiderii, vel deſiderabilem; Dan. XI. 16. 41. ארץ צבי, terram ornatus, et in aliis locis adhuc aliter dici, inuenimus. Imprimis autem memoratu et explicatione digna eſt ea deſcriptio Palaeſtinae, quam Moſes, vt iam diximus, Exod. III. 8. tradit, vbi eam terram fluxiſſe lacte et melle dicitur. Verba ipſa ſunt ſequentia: וארד להעילו מיד מצר ים ולהעלתו מן־הארצ ההוא אל־ארץ שובה ורחבה אל־ארץ גבת הלב ודבש: i. e. de coelo deſcendi, vt illos ab Aegyptiis liberem, et illos ex hac terra educam, in terram bonam, et in terram melle et lacte fluentem, i. e. lactis et mellis prouentu fertiliſſimam. Tenendum eſt hanc loquendi rationem eſſe prouerbialem, et nil niſi ſummam alicuius terrae vbertatem deſignare. Moſes igitur, cum Hebraeae regionis fertilitas, omniumque rerum ad victum neceſſariarum affluentia deſcribenda eſſet, haec duo, quae ad ſuſtentandam vitam valde ſunt idonea, gulae ſimul pergrata, et iis temporibus maxime in pretio habebantur, coniungere ſolebat. Hoc ſenſu inuenimus Hiobum vſurpaſſe Cap. XX. 17. vbi נחלי דבש וחמאה torrentes mellis et butyri dixit. Confirmari etiam poſſe hanc loquendi rationem ipſis Poetis antiquioribus, quibus non fuit inuſitata, maxime puto: Sic Virgilius: *Ecl. III.*

Mella fluant illi, ferat et rubus aſper amomum.

 Oui-

Ouidius eadem formula loquendi aeuum aureum decantat:

Metam. L. I. v. 111. 112.

Flumina tunc lactis, tunc flumina Nectaris ibant,
Flauaque de viridi ſtillabant ilice mella.

Iudaeam autem vere abundaſſe copioſo prouentu lactis et mellis tam in ſacris, quam profanis monumentis celebratur, et poſſem ideo alia plurima loca adiicere, niſi ſuperuacuum id fore crediidiſſem, cum praeter alios Viros doctiſſimos, nominatim Celeberrimus Deylingius, rem luculentiſſime probaſſet, exemplisque confirmaſſet. Vnus tamen ex Profanis pro omnibus loquatur Tacitus, qui refert, Iudaeae ſolum pingue eſſe ac vberrimum, exuberare fruges Romanum ad morem, praeterque eas balſamnm ibi eſſe ac palmas. Ex his patet, qua ratione non modo Moſis auctoritate confirmetur, terram Hebraeam fuiſſe praeſtantiſſimam atque fertiliſſimam, ſed etiam ab aliis tum Scriptoribus ſanctis tum profanis idem dici perſuaſi ſumus.

Obſ. Sacr. P. II. Obſ. 9.

Lib. V. c. 6.

His tamen, quae ſpectata veritate nituntur, a Moſe traditis, non dubitat TOLANDVS multa poſſe opponi, quae oſtendant, Auctorem Pentateuchi non fuiſſe in eo, vt veritatem traderet; ſed, varias ob cauſſas ſic, et non vt vere fuiſſet, (nempe ſterilis, ſaxoſa miſerrimaque) terram illam, deſcripſiſſe putat. In qua ſua ſententia confirmanda praecipue nititur loco quodam, de quo verba eius haec ſunt: *) Magis ſane ad rem foret, ſi Strabonis verba ad Caput tertium Exodi citare vellent Commentatores, et non confictos iſtos

*) Leguntur nempe in libello impietatis pleno, quem loco Commentarii ſcripſit in locum illum Strabonis ſub titulo: Originum iudaicarum, quo auctoritatem S. Scripturae infirmare voluit. Edidit hunc librum vna cum Adeiſidaemone.

istos fabulatores, Aristaeum, Hecataeum, et nescio, quos alios, vtcunque ad literam falso interpretati sint Pentateuchi Chorographiam, rerum tamen aut regionis faciem haudquaquam immutare valebant. Locus vero Strabonis, quem TOLANDVS opponit, ante omnia dignus est, qui proponatur. Verba sunt haec: Ἔστι πετρῶδες, αὐτὸ μὲν εὔυδρον, τὴν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχον λυπρὰν, καὶ ἄνυδρον, τὴν δ' ἐντὸς ἑξήκοντα σταδίων, καὶ ὑπόπετρον; h. e. Saxosus est ille locus, sed quidem irriguus, cum vndequaque habeat regionem sterilem et siccam, et intra sexaginta stadia lapidibus substratam. Hic TOLANDVS arma reperisse, ad S. Scripturam infirmandam, et ad Mosen calumniis afficiendum, existimat, quamobrem dicit: hanc vnicam esse, cur Moses per quadraginta annos populum Israeliticum in deserto circumduxerit, priusquam Palaestinam occupasset, vt ii nempe, qui fertilitatem Aegypti cognouissent, morerentur, et ne, se ex fertili terra in sterilem regionem ductos esse, dicere possint. Sic TOLANDVS aduersus Mosen disputat. Sed bona verba, TOLANDE! non inuenisti, quod te reperisse existimas. An statim sequitur, ille Scriptor rem illam sic exposuit, alter aliter, hinc alter in re tradenda errauit? Aliter sentias, et animaduertas, posse talia saepissime simul stare. *Geogr. L. XVI.*

Non negandum profecto, id a Strabone relatum esse longe aliter, quam quod Moses de terra Hebraea dicat; porro non negandum, Strabonem esse fide dignissimum Scriptorem, quippe qui ipse dicit: Se longissimis itineribus et maximis sumtibus omnes regiones peragrasse, neque quidquam scripsisse, nisi quod ipse cognouisset; quamobrem a nemine in dubium vocari posse videtur, eum etiam in Palaestina fuisse. Quid igitur, quod sterilem et lapidosam esse terram dicat, quam sacrae litterae imprimisque Moses fertilissimam laudant? Nempe vterque verum dicunt, neque enim est consequens, vt quae *Geogr. L. II.*

regio ſterilis eſt, talis omni tempore fuerit: poſſunt enim incidere tempora, vbi agri fertiliſſimi, regionesque fructuoſiſſimae ita degenerant, vt aliquando iſti, qui antea viderunt regiones, cum eſſent fertiliſſimae, ſibi easdem adhuc eſſe, non patiantur perſuaderi. Multis exemplis poſſe probari, quod maximae fertilitatis regiones ad ſummam ſterilitatem peruenerint, exiſtimo. Cuius mutationis autem an phyſica aliqua ſubſit cauſſa, incertum eſt, ſed poteſt fortaſſe. Experientia vero et hiſtoria rem certiſſimam efficiunt. Cum de Galliae
Libr. IV. fertilitate, Polybius loquitur, tales res tradit, quae paene contra veritatem eſſe videntur, ſed fidem illi in hac re tribuendam eſſe cenſeo; Graeci enim plerumque alias nil niſi ſe ipſos, et terram ſuam laude dignam exiſtimant. Contra vero ex illis quaeras, qui hodie illam terram viderunt, an eadem fertilitas ibi adhuc ſit, audies maxime contrariam ſententiam. Quis praeterea ignarus, ita, vt neſciat, Siciliam antiquiſſimis temporibus fuiſſe fertiliſſimam, quod aeque de Italia dicen-
de R. Ruſt. in Praefat. dum. Cicero tamen dicit: Luctamur cum arenis; et Columella iamiam de ſterilitate illius terrae conqueritur, quia nempe non aeque bene, vt olim coleretur. Solum, cum a viris laureatis atque aratro laureato ſubactum eſſet, foecundiſſimum fuiſſe; *) poſteaquam autem ſeruis is labor commiſſus fuiſſet, qui non adeo diligentes in colendis agris fuiſſent, interiiſſe fertilitatem. Ex quibus cognoſcimus, negligentiam cultus poſſe regioni cuidam interdum detrahere fertilitatem. Hoc autem idem accidiſſe Palaeſtinae, non improbabiliter poteſt confirmari. Iis enim temporibus, quibus Iudaei non tali, qua antea

*) Bene enim tenendum, honeſtis manibus omnia melius prouenire: hinc apud Phaedrum libr. IV. f. 9. Dominum videre plurimum in rebus ſuis: et Columellam libr. III. vlt. Quocunque Domini praeſentis oculi frequentes acceſſere, in ea parte maiorem in modum fructus exuberat.

tea fruerentur quiete, ſed ſaepius in armis eſſent, praetereaque in captiuitatem multi abducerentur, non aeque bene, vt antea, coluerunt agros, imo maxime negligentes in terrae cultura facti, factum eſt, vt fertiliſſima quondam regio Hebraea mutata ſit in ſterilem atque emorientem terram. Probe enim diſtinguendum eſt tempus, quo Moſes dixit, Palaeſtinam eſſe regionem fertiliſſimam, et quo Strabo eam ipſam terram lapidoſam et ſterilem vocat, inter quod maximum intercedit interuallum, in quo temporis ſpatio terra illa maxime certe potuit variis ex cauſſis mutari. Huic ſententiae meae confutandae forte obiicere aliquis poſſit hoc, vt dicat, quae ſint a nobis diſputata, exemplisque confirmata, ea Taciti ſupra adducto loco ſtatim reiici, quippe qui non adeo longe poſt Strabonis tempora vixit, et tamen, fuiſſe Palaeſtinam regionem fertilem, confirmat; ſed vt in hac quoque re dubitationi locus praecludatur, dicam, interdum regiones lapidoſas dici ab aliis ſteriles, qui tempore fructuum ibi non fuerunt, ab aliis fertiles, qui illas terras frugiferas viderunt.

Si quis autem ſit, qui non patiatur ſibi perſuaderi, terram lapidoſam fertiliſſimam eſſe poſſe, is, praeter Theophraſtum, *Hiſt.Pl.L.III. 9. ſqq.* inſpiciat Plinium, vbi eiusmodi quid de Laborino, nobili campo, qui hodie Terra di Lauoro dicitur, narratur: verba *Hiſt. Nat. L.XVII. 4.* ipſa ſunt haec: Tanta alioquin in Laborino Campaniae nobili campo ſtipulae craſſitudo fuit, vt ligni vice vtantur, ſed idem ſolum, vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis ſuis acrius paene, quam vitiis poſſet, affligit agricolas. Comparemus cum hoc loco ſermonem Exploratorum Palaeſtinae, et videamus, anne idem dixerint; Num. XIII. 33. Moſi his verbis de Palaeſtina: הארץ אשר עברנו בה לדור אתה ארץ אכלת יושביה הוא i. e. terra, ad verbum per quam iter fecimus, incolas deuorat ſuos. Quid autem hoc eſt aliud, niſi, homines, qui illam regionem inhabitant maxima diligentia et indefeſſa

fessa opera debent agros colere, quia solum illud est arduum opere difficileque cultu. Sic si harum diuersarum sententiarum conciliationem instituere vellemus, bene fieri posset ita, vt diceremus: Mosen descripsisse terram illam vt cultam, et vt vsum laborum indefessorum ostendit: Strabonem vero inde sumsisse, vt, cum vidisset, illam terram esse lapidosam, concluderet; quae terra lapidosa, et ideo maxima diligentia et indefessa opera coli debet, illa non fertilis est, quae ratio concludendi profecto non omnino reiici potest, et sic staret vtriusque regionis Hebraeae descriptio. Porro non praetermittam et aliam caussam sterilitatis Palaestinae, quam alii plerumque adducunt, et plurimum ad sterilitatem terrae illius tribuisse, dicunt, cum nimirum בחרם anathemate percussa sit propter incredibilem Iudaeorum incredulitatem, qua seruatorem missum a Deo reiecerunt. De qua sterilitate autem, an Strabo locutus sit, alii viderint.

Hoc itaque fundamento euerso, quo nisus est praecipue TOLANDVS, non video, minimam illi tantum superesse occasionem ex descriptione Palaestinae, quae in libris Pentateuchi continetur, eliciendi aliquid, ex quo tantum specie probabilitatis demonstrari possit, auctorem Pentateuchi fuisse fraudis et impietatis plenum. Potius cognoscimus ex hoc, TOLANDVM in libro suo, nempe in Originibus iudaicis, animum suum impium et malitiosissimum satis ostendisse, cum virum quendam fraudis arguat, vbi nulla idonea caussa adsit. Interpretationes itaque, quas impia mente in locis, vbi Moses fertilitatem Hebraeae regionis descripsit, adhibet, iis ipsis locis, Strabonis nempe et Mosis conciliatis reprobantur atque reiiciuntur. Inuestigemus tamen paucissimis saltim interpretationes eius, quibus putauit, posse verba Mosis cum Strabonis descriptione conciliari; Si intelligerentur nempe verba Mosis vel figurate vel comparate; ita vt comparentur deuia et rauca Arabiae loca cum Iudaea, quorum respectu profecto regio iudaica

daica dici posset fertilis et praestans; sed, hac iniqua interpretatione admissa, statim certe sequeretur, Auctorem Pentateuchi non satis fideliter res tradidisse, et id propterea dixisse, vt populo, post tantas itineris molestias, spem quandam quietis et felicitatis faciat. Primum vero, an talem descriptionem comparate institutam historici munus admittat, non credo; deinde, feliciter iam facta Mosis et Strabonis locorum conciliatione, illa prorsus locum habere non potest TOLANDI interpretatio; quia, sine ratione fraudis quendam arguere, prudentis non est. Omnis hinc deperdita est opera TOLANDI, qua voluit Mosen fraudis et mendacii conuincere, et, illius munus diuinitus oblatum, prorsus doli plenum fuisse, sibique ipsi arrogatum, aliis persuadere.

Hic tandem non possum, quin dicam, me plane non subscribere posse eorum sententiae, qui putant, aut tamen in ipsa defensione Mosis ostendunt, se in refellendo fraudatore TOLANDO non posse melius progredi, nisi demonstrata Strabonis suspecta fide, quem TOLANDVS auctorem habet, et cuius descriptione ille praesertim hac in re nititur, qui, praeter alia mendacia, etiam facillime hanc potuisset excogitare descriptionem Palaestinae, praecipue, cum, ob inuidiam odiumque in gentis iudaicae mores ac religionem, maxime suspectus esset. Edoctus enim sum id, et rei ipsius aequitas persuasit, vt, si quid dictum reperiam a viro notae diligentiae, et in eo genere multum studio versato, quod contradicere alii bono Scriptori videatur, ipse me sustineam. In eam partem itaque inclinaui, vt, quomodo Strabonis auctoritas defendi, et aeque bene tamen TOLANDVS refutari possit, hacceCommentatiuncula quaererem. Videntur ipsi quidem idoneas habuisse caussas, quae fecerint, vt ne potuerint aliter, nisi suspectam habere fidem Strabonicam, sed, earum caussarum ratione obseruata, facile de iis iudicare potuissent. Sunt quidem res tales,

quae

quae, eo ipso Strabonis lil
rantur, quae narrationi S.
Mosen fuisse ex Aegyptiis
regionis tenuisset, cum,
aegre ferret, exiisse ex Aegy
ticum in eum ipsum, vbi
mum, locum deduxisse, et q
affirmant se certissime scire
tum de regionibus, se ibi f
dicunt, finxisse sine dubio
illum impulerit caussa, vt
vere se haberet eius condit
ex hac re arrogare, et q
potuisset. Hinc meam op
putaui, et quasi officii mei
bus defendi possit Straboni
pietasque TOLANDI tam
rirem.

abonis libro, vbi Palaeſtina deſcribitur, nar-
rationi S. Scripturae plane contrariantur v. c.
egyptiis Sacerdotibus, qui partem quandam
cum, quae publice ibi conſtituta eſſent,
e ex Aegypto; porro Moſen populum Iſraeli-
m, vbi nunc eſſet templum hieroſolymita-
xiſſe, et quae ſunt alia; verum de iis etiam non
ſime ſcire, et ſe vidiſſe illa omnia, ſed tan-
; ſe ibi fuiſſe, et illas vidiſſe, dicit. Deinde
ne dubio ex inuidia erga Iudaeos; ſed quae
uſſa, vt Palaeſtinam aliter deſcriberet, ac
is conditio, non video, quamque gloriam ſibi
e, et quodnam damnum Iudaeis afferre
meam operam non eſſe prorſus reiiciendam
ficii mei eſſe, vt, ſi quaedam haberem, qui-
Strabonis ſimul cum Moſis auctoritate, im-
NDI tamen demonſtrari, his paucis ape-